

Ahmed Kuddûsî'nin Şiirlerinde Esmâ-i Hüsnâ'dan Yansımalar^{1*}**Nazmi ÖZEROL**

Prof. Dr. İnönü Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
nazmiozerol@hotmail.com
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-9583-2165>

Öz

Türk Tasavvuf edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Ahmed Kuddûsî, dinî-tasavvufî şiirlerden oluşan divanında tasavvufun hemen hemen bütün konularını, Allah aşkını, Allah'ın isim ve sıfatlarının kâinattaki yansımalarını sanat kaygısı taşımadan, samimi bir şekilde dile getirmiştir. Eser, zengin tasavvufî muhtevasıyla Tasavvuf edebiyatı açısından oldukça önemlidir. Bilindiği gibi İslam kültüründe Esmâ-i Hüsnâ'nın yani Allah'ın güzel isimlerinin, onu anlamada, tanımada son derece büyük bir önemi vardır. Müminler, yaratıcılarına bu isim ve sıfatlar çerçevesinde inanırlar; dualarında bu isimlerle ona yakınlaşmaya çalışırlar. Diğer yandan, meseleye varlık bilim açısından yaklaşan tasavvufî düşünceye göre mevcudat, zatında her türlü tanımlanmadan münezzehe olan Allah'ın isim, sıfat ve fiillerinin tecellisinden ibarettir.

Mutasavvıf bir şair olan Kuddûsî'nin divanı incelendiğinde şiirlerin birçoğunun Allah'ın güzel isimleri çerçevesinde işlenip dokunduğu görülür. Her mutasavvıf şair gibi Kuddûsî de hayata Esmâ-i Hüsnâ penceresinden bakar. Şaire göre Allah'ı tanımayan, tapınma duygusunu tatmin etmeyen bir gönül, mutluluk ve dinginlik adına çok şey kaybeder. Allah'ın isimleri, hayatın her alanında insanın önüne çıkan kapalı kapıları ardına kadar açan muhteşem ve mükemmel bir anahtardır. Kuddûsî Divanı'nda Allah'ın bizzat Kur'an'da geçen isimlerinin ve Allah'a nispet edilen isimlerin çokça kullanıldığı görülür. Bu çalışmada Kuddûsî'nin şiirlerindeki "Esmâ-i Hüsnâ" yansımaları seçilen bazı beyitlerle örneklendirilmiştir. Divanda geçen isimler, muhteva bakımından bir tasnife tabi tutularak verilmiştir.

¹ Makale Geliş/Kabul Tarihi: 07.04.2021/15.06.2021

* Bu makale, 23-24 Kasım 2018 tarihinde Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde gerçekleştirilen Uluslararası Maraşîzâde Ahmed Kuddûsî ve Kadîrlilik Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan bildirden geliştirilmiştir.

Künye Bilgisi: Özerol, N. (2021). Ahmed Kuddûsî şiirlerinde Esmâ-i Hüsnâ'dan yansımalar. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (3), 1721-1738. DOI: 10.33437/ksusbd.911246.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Kuddûsî, Şiir, Esmâ-i Hüsnâ, Yansımalar.

Reflections From Esmâ-i Hüsnâ In Ahmed Kuddûsî's Poems

Abstract

Ahmed Kuddûsî, one of the important poets of Turkish Sufism literature, expressed almost all the subjects of Sufism, the love of Allah and the reflections of Allah's names and attributes in the universe in his divan consisting of religious-mystical poems, sincerely, without worrying about art. The work is very important in terms of Sufism literature with its rich mystical content. As it is known, the beautiful names of Asma-i Husna, in other words of Allah, have a great importance in understanding and recognizing her in Islamic culture. Believers believe in their creators within the framework of these names and attributes; They try to get close to him with these names in their prayers. On the other hand, according to the mystical thought that approaches the issue in terms of existential science, existence consists of the manifestation of the names, attributes and deeds of Allah, which is inherently undefined.

When the divan of Kuddûsî, a Sufi poet, is examined, it is seen that many of the poems are processed and touched within the framework of the beautiful names of Allah. Like every sufi poet, Kuddûsî looks at life through the window of Esmâ-i Hüsnâ. According to the poet, a heart that does not know God and does not satisfy the feeling of worship loses a lot in the name of happiness and serenity. The names of Allah are a magnificent and perfect key that opens wide the closed doors before people in all areas of life. It is seen that the names of Allah in the Quran and the names attributed to Allah are used a lot in the Quddsî Court. In this study, the reflections of "Esmâ-i Hüsnâ" in Kuddûsî's poems are exemplified by some selected couplets. The names used in the Court have been given by classifying in terms of content.

Keywords: Ahmed Kuddûsî, Poetry, Esmâ-i Hüsnâ, Reflections.

GİRİŞ²

Türk Tasavvuf edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Ahmed Kuddûsî, 15 Temmuz 1769'da (11 Rebûlevvel 1183) Niğde'nin Bor ilçesinde doğmuştur. Kuddûsî Baba ve Maraşîzâde adlarıyla da tanınmaktadır. Babası Maraş'tan Niğde'ye göç eden Nakşibendî şeyhi Seyyid İbrahim Efendi'dir. Maraş'ın en eski

²Ahmed Kuddûsî'nin hayatıyla ilgili bilgiler Pervin Ergun'un Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'ndeki "Ahmed Kuddusi" başlıklı yazısından alınmıştır. www.turkedebiyat isimler soz lugu .com.

ailelerinden kabul edilen Tekrekli ailesine mensup olduğu bilinmektedirler. III. Mustafa, I. Abdulhamid, III. Selim, IV. Mustafa ve Abdulmecid dönemlerini gören Kuddûsî'nin padişahlardan ikisini veya bazı rivayetlere göre dördünü gördüğü belirtilmektedir. Ahmed Kuddûsî, 1807 ve 1810 yıllarında yaşanan Osmanlı-Rus savaşına, ardından da Balkan savaşına katılmıştır. Savaş sonrası bir süre Şumnu'da kaldıktan sonra tekrar hacca giderek memleketi olan Bor'a dönmüştür. Kuddûsî, din eğitimi babasından almıştır. Medrese eğitimine başlamakla birlikte, Kâzımîr Hâşiyesi'nde "İlm-i zâhir ile Hak Celle ve Alâ bilinmez, ilmi yakîn hâsıl olmaz." ibaresini okuduktan sonra okulu bırakmış ve tasavvufa yönelmiştir. Nakşibendi tarikatı ile ilgili eğitimi babasından alan Kuddûsî, genç yaşta velilik basamaklarını hızla tırmanmıştır. Kadirilik ve Halvetilik gibi tarikat öğretilerine de sahip olan Ahmed Efendi'nin Arapça bildiği, Kur'an ve tasavvuf ehli olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. 1786 yılında babasının ölümünden sonra uzun süren seyahatlere çıkan Ahmed Efendi, tasavvuf eğitimi buralarda da sürdürmüştür. Önce Turhal, Erzincan ve Kayseri gibi Anadolu şehirlerini dolaşmış; daha sonra Şam, Mısır, Hicaz ve Mekke'ye gitmiş ve Mekke/Hicaz'da 17 yıl kalmıştır. Yüce dağlarda ve çöllerde yaptığı halvet ve riyazetlerinde kendisine gayb âleminde her gün bir nar verildiğini şiirlerinde ve mektuplarında dile getirmiştir. Kuddûsî, Nakşibendi geleneğini bir müddet sürdürmüştür. Çeşitli kaynaklarda belirtildiği üzere Nakşibendi tarikatında önem verilen süluk ve zikrin müritlerine yeterince faydalı olmadığını görerek Kadiriyye tarikatına yönelmiş; müritlerini daha kolay ve daha hoşgörülü olduğuna inandığı bu tarikatın esaslarına göre yetiştirmiştir. Daha çok Kadiri şeyhi olarak bilinen Kuddûsî, aslında tarikatlarla ilgili düşüncesini bir şiirinde "Hem Halvetî hem Celvetî hem Kadirî hem Nakşîyem" diyerek belirtmiştir. Özel hayatındaki şaibeler yüzünden Bor çevresinde hayli tepki görmüş, bazı çevreler tarafından ağır bir şekilde suçlanmış ve işkence görmüştür. Yaşadığı bu sıkıntılardan dolayı 13 yıl zaviyesinden dışarı çıkamadığı rivayet edilen Ahmed Kuddûsî, 1849 yılında Bor'da vefat etmiştir.

Kuddûsî'nin günümüze intikal eden, "Dîvân, Hazînetü'l-Esrâr ve Ganîmetü'l-Ebrâr, Pendnâme-i Kuddûsî, Nasâih-i Kuddûsî, Vasiyyetnâme-i Kuddûsî, İcâzetnâme-i Kuddûsî, Mektuplar" olmak üzere yedi eseri vardır. Kuddûsî'nin en hacimli ve en tanınmış eseri divanıdır. Dinî-tasavvufî şiirlerden oluşan divanda şiirler; çoğunlukla aruz, az da olsa hece vezniyle yazılmıştır. Şair, divanında tasavvufun hemen hemen bütün konularını İlahî aşkın ateşiyle ve sanat kaygısı taşımadan samimi bir şekilde dile getirmiştir. Eser, zengin tasavvufî muhtevasıyla tasavvuf edebiyatı açısından oldukça önemlidir. Bu muhtevasıyla tasavvuf muhitlerinde çok rağbet gören eserin kütüphanelerde birçok yazma nüshası ve taş baskısı bulunmaktadır. Kuddûsî'nin divanı kendi hayatı, tasavvuf edebiyatı, tasavvufî yolunun evvelinden ahirine kadar adap ve erkânı hakkında kaynak olması bakımından oldukça önemlidir (Alıcı ve Gedik, 2018: 220-223).

Mutasavvıf bir şair olan, aynı zamanda kendisine Esmâ-i Hüsnâ'dan (Kuddûs) bir isim verilmiş olan Kuddûsî'nin Divan'ı incelendiğinde şiirlerin birçoğunun Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri çerçevesinde işlenip dokunduğu görülür. Her mutasavvıf şair gibi Kuddûsî de hayata Esmâ-i Hüsnâ penceresinden bakar. Onun şiirlerinde Allah'ın güzel isimlerine zaman zaman doğrudan atıflar yapıp açıklamalar getirildiği gibi, zaman zaman da Hakk'ın isim ve sıfatlarının eşya ve hâdiseler üzerindeki yeri ve tesiri dolaylı olarak açıklanmaktadır. Şair, Allah'ı tanımayan, tapınma duygusunu tatmin etmeyen bir gönlün, mutluluk ve dinginlik adına çok şey kaybedeceğini, Allah'ın adlarının hayatın her alanında insanın önüne çıkan kapalı kapıları ardına kadar açan muhteşem ve mükemmel bir anahtar olduğunu ortaya koyar. Sıkıntılardan kurtulma, dinginliğe erişme, insan doğasının temel manevî ihtiyaçlarından olduğundan kulun, yüce bir kudrete sığınarak bu ihtiyacı tatmin edeceğini söyler.

Kuddûsî'nin Şiirlerinde Esmâ-i Hüsnâ'dan Yansımalar

İsmin çoğulu olan esmâ ile "güzel, en güzel" anlamındaki hüsnâ kelimelerinden oluşan Esmâ-i Hüsnâ (el-esmâü'l-hüsnâ) terkihi, Allah'a nispet edilen isimleri ifade eder. Sadece Kur'an'da geçen ilâhî isimler 100'den fazladır; muhtelif hadislerde Allah'a nispet edilen başka isimler de mevcuttur. Esmâ-i Hüsnâ terkihinin, geniş anlamıyla bunların hepsini kapsamakla birlikte terim olarak daha çok doksan dokuz ismi içerdiği kabul edilir (Topaloğlu, 1995: 404).

Esmâ-i Hüsnâ tabiri Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçer: "Allah, kendisinden başka ilah olmayandır. En güzel isimler O'na mahsustur." (Taha, 20/8.); "O, takdir ettiği gibi yaratan, örneği olmadan canlıları var eden, biçim ve özellik veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O galiptir, hikmet sahibidir." (Haşr, 59/24.) Ayrıca, "En güzel isimler Allah'ındır. O hâlde O'na o güzel isimlerle dua edin!" (A'raf, 7/180.) "De ki: İster Allah diye, ister Rahmân diye dua edin. Çünkü en güzel isimler O'na mahsustur." (İsrâ, 110) buyuran Yüce Rabbimiz, Esmâ-i Hüsnâ ile niyazda bulunulmasını emreder.

İnsanların büyük çoğunluğu, kâinatın bir yaratıcısı ve yöneticisi olduğunu kabul etmekle beraber, madde özelliği taşımadığından dolayı O'nu duyularıyla idrak edemezler. Bu yüce yaratıcı, ancak kâinat ve insanla olan münasebeti ile tanınabilir. Bu nedenle Allah'ın isimleri, Allah-âlem ilişkisine ışık tutma ve neticede Allah'ı tanıma açısından önem arz etmektedir (Topaloğlu, 1995: 404).

Gerçekten de İslam kültüründe Esmâ-i Hüsnâ'nın yani Allâhü Teâlâ'nın güzel isimlerinin, onu anlamada, tanımada son derece büyük bir önemi vardır. Müminler yaratıcılarına bu isim ve sıfatlar çerçevesinde inanırlar, dualarında bu isimlerle ona yakınlaşmaya çalışırlar. Diğer yandan, meseleye varlık bilim açısından yaklaşan Tasavvufî düşünceye göre mevcudat, zatında her türlü

tanımlanmadan münezzeh olan Cenâb-ı Hakk'ın isim, sıfat ve fiillerinin taayyün, zuhur ve tecellisinden ibarettir. Genel bir inanç ilkesi olarak zatının sonsuzluğu da dikkate alınarak Hakk'ın isim, sıfat ve fiillerinin sonsuz olduğuna inanılır (Gürer, 2014: 180). Esmâ-i Hüsnâ'nın yüzlerle ifade edilecek kadar çok oluşu İslam ilahiyyatı alanında zengin bir malzeme oluşturmuş, uluhiyyet inancının açıklık kazanmasına, kulun dua, niyaz ve zikirlerle Allah'a yaklaşmasına yardımcı olmuştur (Topaloğlu, 1995: 412).

Tasavvufun düşünce yapısını oluşturan “vahdet-i vücud” görüşüne göre bütün yaratıklar, Allah'ın isimlerinin mazharıdır. Yani kâinattaki her şey, Allah'ın bu en güzel isimlerinin zuhurundan ibarettir. Bu isimler genellikle cemel ve celal sıfatları olarak ikiye ayrılır. Merhamet, yardım, af gibi kavramları ifade eden rahmân, rahîm, halîm, gafûr, şekûr, settâr, nasîr sıfatları cemel; şiddet, korku, gayret ifade eden cebbâr; kahnâr, müntakim, gayûr sıfatları da celal sıfatlarıdır. Bu isimlerden olan İsm-i A'zam (en büyük isim), ancak peygamberler tarafından bilinebilir (Şahin, 2001: 52). Doksan dokuz isimden oluşan Esmâ-i Hüsnâ listesi sevgi ile korku, lütuf ile kahr açısından incelendiği takdirde görülecektir ki bunlardan sadece dört beş tanesi sevgi ve lütufla yorumlanmaya müsait değildir (Topaloğlu, 1995: 412).

Kuddûsî'nin şiirlerinde Allah ismi Esmâ-i Hüsnâ'dan “Ahad, Alîm, Azîm, Bâkî, Bârî, Basîr, Cebbâr, Celîl, Fettâh, Gaffâr, Gafûr, Ganî, Habîr, Hafîz, Hakem, Hakîm, Hakk, Hâlık, Halîm, Hamîd, Hasîb, Hayy, Kâdir, Kaviy, Kayyûm, Kerîm, Kuddûs, Latîf, Mâlikü'l-Mülk, Mecîd, Melîk, Mucîb, Mu'izz, Mukît, Muktedir, Müteâ'âlî, Müntakim, Rahîm, Rahmân, Rakîb, Ra'ûf, Rezzâk, Sabûr, Samed, Selâm, Semî', Şekûr, Tevvâb, Vehhâb, Vâhid, Vedûd, Vekîl, Velî, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm” gibi birçok isimle zikredilmiştir.

Allah ismi bunların dışında “Bânî, Rabb, Cevâd, Dâim, Deyyân, Ecell, Fâ'il, Ferd, Hâdî, Hallâk, Hannân, Hû, Hudâ, Hudâvend, Hudâ-yı Lem-Yezel, İlâhî, İzîd, Karîb, Kird-gâr, Lâ-yemût, Mennân, Mevlâ, Mugîs, Muhtâr, Mû'in, Mu'tî, Müdebbir, Müsteân, Müsteâz, Nasîr, Pâdişâh, Perverdigâr, Sultân, Şâh, Tanrı, Yektâ” gibi kelimelerle de ifade edilmiştir.

Aşk merkezli tasavvuf düşüncesinin müntesibi olan Kuddûsî'nin şiirlerinde Allah'ın varlığı, birliği, kudreti, yaratıcılığı yanında daha çok eşsiz bir bağışlayıcı ve sonsuz merhamet sahibi olması, kullarını esirgeyip koruması, rızık vericiliği üzerinde durulur. Kuddûsî'nin bazı şiirlerinde de “Esmâ”nın doğrudan doğruya yalvarış ve yakarışlarda tesbihat ve zikir unsuru olarak kullandığı görülür. Kuddûsî Divanı incelendiğinde Allah'ın bizzat Kur'an'da geçen isimlerinin ve Allah'a nispet edilen isimlerin çokça kullanıldığı görülecektir. Bu çalışma, sınırlı bir mahiyette olduğu için Kuddûsî'nin şiirlerindeki “Esmâ-i Hüsnâ” yansımaları

seçilen bazı beyitlerle örneklendirilecektir. Divan'da geçen isimler, muhteva bakımından bir tasnife tabi tutularak verilmiştir.³

a) Allah'ın Zatı ile İlgili İsimleri: Allah, İlâh, Rabb, Vâhid, Samed, Hayy, Kayyûm, Hâlık, Ahad, Bâkî, Dâim, Ferd, Yektâ vb.

Allah⁴ (Varlığı zorunlu olan ve bütün övgülere layık bulunan zatın özel ve en kapsamlı adı). Allah ismi, özel isimlerden de ötedir. Zira özel isimler birden fazla şahsa verilebilirler. Allah ismi diğer esmâdan farklı olarak has isimdir. Ne mecazen ne hakikaten Allah'tan başkası hakkında kullanılamaz. Marhametli kişiye rahîm, bilgili kişiye alîm, kudret sahibi kişiye kâdir denilebilir. Fakat yalnızca Allah, Allah'tır. Zaten "lâilâhe illallâh" da bu manayı ifade eder. Esmâ-yı Hüsnâ'yı oluşturan öteki isimlerin hepsi delâlet ettiği mana ile Allah'ı tanıtır. Allah ismi ise diğer tüm diğer isim ve sıfatların muhtevasını kendinde toplar. Allah ismi dışındaki Esmâ-i Hüsnâ'nın hepsi Allah ismini niteler. Tüm esmâ Allah isminin sıfatıdır (İslamoğlu 2014: 110).

Allah, kendini zikredenlere rahmetini bahşedendir. Alınan her nefeste Allah anılmalıdır; çünkü O, zor işleri halledendir:

Gelin diyelim ey yârân sizinle biz hemân **Allah**

İde rahm eyleyüp ihsân bu firkatde emân Allah (G. 209/1)

Be-her-dem her nefes zikre devâm it olma gâfil

İder **Allah** ne deñlü var ise müşkil işiñi hall (G. 399/6)

Rabb (Bütün âlemi yaratan, her şeye sahip olan, terbiye eden)

Âlemlerin Rabb'i olan Allah, kendisinden yardım isteyenlerin gönlünü, karanlıklardan kurtarıp aşk güneşiyle sabah eyleyendir.

Komagıl bu zulmet içre göñlümi yâ **Rabb** meded

Âfitâb-ı ışkî gönder giceler olsun sabâh (K. 14/2)

İlâh (Tapınılan, kendisine ibadet edilen)

Âşığın gönlüne âlemlerin iftihar kaynağı Hz. Muhammed aşkı düşünce ona kavuşmak için kendisinden başka İlâh olmayan Allah'a dua edilir:

³ Veli Ulutürk, Kuran Allah'ı Nasıl Tanıtıyor?, s. 82-150. İzmir 1985.

⁴ Esmâ-i Hüsnâ içinde yer alan İlâhî isimlerin anlamları verilirken Topaloğlu (1995: 414-415) tarafından hazırlanan şemadan istifade edilmiştir.

Resûlîñ ışkı düşüb gönlüme Hakk'a niyâz itdim

Didim aç yâ **İlâhî** yol varam ol fahr-ı ekvâne (K. 4/6)

Vâhid (Bölünüp parçalara ayrılmaması ve benzerinin bulunmaması anlamında tek)

Ortağı, benzeri, yardımcı olmayan Allah, tektir ve kullarına yardım edecek sadece O'dur:

Bî-şerîk ü bî-nazîr ü bî-vezîrsin **Vâhidâ**

Yok mu'niñ sen Mu'nsiñ dilerem, senden meded (G. 163/2)

Samed (Arzu ve ihtiyaçları sebebiyle herkesin yöneldiği ulular ulusu bir müstağni)

Hiçbir şeye muhtaç olmayan tüm muhtaçların ihtiyacını gideren Allah, yaşlıların, zayıfların arzu ve isteklerini bildirdiği umut kapısıdır:

Yetmiş üç yaşında bir pîr ü fakîrem ey **Samed**

Kapuña geldim bugün bir hâcetim var itme red (G. 166/1)

Hayy (Ebedi hayatla diri), **Kayyûm** (Her şeyin varlığı kendisine bağlı olup kâinatı idare eden)

Bütün yaratılmışları yoktan var eden, her şeye gücü yeten Allah, ebediyen diri kalacaktır ve kâinattaki her şeyin idaresi O'nun elindedir:

Kadîr her şey'e Hallâk u Azîm ü **Hayy** u **Kayyûm**dur

Bu mahlûkâtı heb oldur yoğ iken eyleyen inşâ (G. 57/5)

Hâhk (Takdirine uygun bir şekilde yaratan)

Gaflet, hata ve yanlışlar insan benliğini kaplarsa her şeyi bir ölçüde yaratan Allah'ın sanat eserlerine ibret gözüyle bakılamaz:

Bakmadiñ ibret göziyle **Hâhk**ñ masnû'ına

Kablamiş endâmıñı heb gaflet ü sehv ü kesel (G. 393/6)

Ahad/Ferd/Yektâ (Tek, bir, eşsiz, benzersiz)

Bütün yaratılanlar O'nun birliğine şahittir. Bu mülkün sahibi olan Allah; tektir, eşsiz ve benzersizdir:

Dahi birliğine şahid cihânîñ halkı bi'l-cümle

Bu mülkiñ mâliki oldur **Ahad Ferd** ü **Ahad Yektâ** (G. 57/8)

b) Allah'ın Yaratma Kavramı ile İlgili İsimleri : Hâlık, Hallâk, Bârî vb.

Hâlık/Hallâk (Takdirine uygun bir şekilde yaratan, yaratıcı, var eden)

Ahmaklara ve cahillere bile uygun bir şekilde (nimet) veren kâinatın yaratıcısı Allah'ın hikmeti sorgulanamaz:

Virildi münâsib cühelâ vü bülehâya

Sorulmaz imiş **Hâlık-ı** kevnîñ hikmetinden (K. 28/19)

Bütün kâinatı yaratan ebedî, ölümsüz ve sonsuz olan Allah'ın mülkünde ortağı yoktur:

Kangı mahlûkıñ seniñ mülkiñde ortağıñ olur

Cümleniñ **Hallâkı** sensin Hayy u Bâkî bî-Zevâl (G. 381/3)

Bârî (Bir model olmaksızın canlıları yaratan)

Kur'ân-ı Kerîm'de yaratmayla ilgili âyetlerden biri de “O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır...” (En'âm Sûresi/101'in bir kısmı) şeklindedir. Allah, herhangi bir modele, örneğe ihtiyacı olmadan canlıları gece gündüz durmadan yoktan var edendir:

Gice gündüz turmayub her dem diyen âşıklara

Bil hayât-ı sermediyye bahş ider **Bârî** Hudâ (G. 93/4)

c) Allah'ın Rızık ve İhsan ile İlgili İsimleri: Rezzâk, Kerîm, Ganî, Vehhâb, Perverdigâr, Mennân vb.

Rezzâk (Bedenlerin ve ruhların gıdasını yaratıp veren)

İnsanları her gün doyuran, onlara rızık veren Allah'a boyun eğmeyip insanların rızasını kazanmaya çalışmaktan haya edilmelidir:

Hayâ it rızıkıñı her gün viren **Rezzâk** u Mugnî'den

Rızâ-yı nâsi istersin aña boyun uzatmazsıñ (G. 612/3)

Kerîm (Fazilet türlerinin hepsine sahip, kerem sahibi, cömert)

Sakalına ak düşenlerin, gönlü kırık olanların sığınacağı kapı, eşsiz cömertliğe sahip Allah'ın kapısıdır:

Seniñ adıñ **Kerîm**dir kapuña geldim kerem eyle

Sakalım ak sınık gönlüm benim hâtırcıgım yıkma (G. 44/4)

Ganî (Her şeyden müstağni, kendi dışındaki her şey O'na muhtaç)

Muhtaçlara, yaşlılara acıyıp merhamet eden, cömertliğiyle onları başkalarına muhtaç etmeyen Allah'tır:

Ey Rabb u **Ganî** it beni fazlıñ ile ignâ

Çün pîr ü fakîrem baña rahm eyle Rahîmâ (G. 42/1)

Vehhâb (Karşılık beklemeden bol bol veren)

İnsanlara hidayet veren, karşılık beklemeden isteklerini karşılayan Allah'a, verdiği derin anlayış nimetinden dolayı gece günüz hamt edilir:

Rûz u şeb hamd eylerem sen Hâdi vü **Vehhâba** kim

Eylediñ fazlıñ ile ihsân bu irfânı baña (G. 91/3)

Perverdigâr (Besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı) Perverdigâr, Farsçada Allah için kullanılan bir birleşik sıfattır. Kul, günahlarını bilip kendisine verilen nimetlerin farkında olmalıdır. Bütün yaratılanları besleyen sadece Allah'tır.

Eylerim ni'metleriñi i'tirâf hem zenbimi

Sensin ancak cümle halkı besleyen **Perverdigâr** (G. 696/6)

Mennân (Çokça veren, çok ihsan eden, ihsanı bol)

Allah'a dua edilirken duanın kabulü noktasında kul, şüpheye düşmemelidir. Kullarına çokça iyilikte bulunan Allah, duaları kabul edendir:

Kabûl ider mi itmez mi du'âmı deyü şekk itme

İder tallâhi ol Hannân ü **Mennândan** cinân iste (G. 195/6)

d) Allah'ın Rahmet, Şefkat, Esirgeme ve Yardımına Dair İsimleri:
Rahmân, Rahîm, Hannân, Settâr, Ra'ûf, Tevvâb, Gafûr, Halîm, Nasîr, Mugîs, Müste'ân, Mû'in, Hâdî vb.

Rahmân/Rahîm/Hannân (Bağışlayan, esirgeyen, çok acıyan)

Kulun günahları çok olsa da kapıları açan Allah çok esirgeyen, çok bağışlayandır; hastalar ve yaşlılar O'nun yardımını, iyiliğini bekler. Merhametlilerin en merhametlisi Allah'tır:

Günâhım çok ise adın seniñ Vehhâb ü **Rahmândur**

Olur mağfûr kapuñda müznibân ey Fâtihü'l-ebvab (G.126/2)

Ya Lâtîf ü yâ **Rahîm** eyle baña lutf u kerem

Saña ma'lûm haste kocayam firâşda yatırem (G. 452/1)

Cümle râhimlerden erhamsin adın Rahmân dahi

Bir adın **Hannân** baña gösterme hergiz derd elem (G. 423/2)

Settâr (Örten)

Kul, günah işlemekte sınırı aşsa da başkalarına rezil olmamak için günahları örten Allah'a sığınarak bağışlanma diler:

Beni setr eyle ey **Settâr** kerem kıl eyleme rüsvâ

Günâh-kârım kati hadden tecâvüz eyledim zîrâ (G. 103/1)

Gafûr (Bütün günahları bağışlayan), **Ra'ûf** (Şefkatli)

Sığınılacak bir kapı varsa o da bütün günahları bağışlayan, kullarına karşı şefkatli olan Allah'ın kapısıdır:

Gafûrsın hem **Ra'ûf**sın cümlemizi mağfiret it

Aradık bir penâh ancak senin kapunı buldık (G. 347/4)

Tevvâb (Kullarını tövbeye sevk eden ve tövbelerini kabul eden)

Kötülük yapmada haddi aşan kullarına şefkatli davranacak olan, tövbeleri kabul eden âlemlerin Rabb'i olan Allah'tır:

Mağfiret eyle bizi ey Rabb u **Tevvâb** u Gafûr

İşledik biz hadden efzûn zenb ü tuğyân u fücûr (G. 777/1)

Halîm (Acele ile ve kızgınlıkla muamele etmeyen)

İnsan, kötü fiilleriyle alçaklık gösterip isyan içindeyken kullarına merhametle muamele eden Allah, kötülükleri örten ve kullarını bağışlayandır:

Çün **Halîmsin** saña lâyıık hilm ü setr ü mağfîret

Ben le'imem baña lâyıık ma'siyet ef 'âl-i bed (G. 155/2)

Nasîr/Mugîs/Mu'în/Müste'ân (Yardım eden, yardıma koşan, yardımcı, kendisinden yardım beklenen)

Kur'ân-ı Kerîm'de "Ey imanda sebat edenler! Siz Allah'ın (davasına) yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit tutar." (Muhammed Sûresi/7); Ve diyecekler ki : "Hüznü bizden gideren Allah'a hamdolsun; gerçekten de Rabbimiz, tarifsiz bir bağışlayıcıymış. Kendisine yapılan şükre hadsiz hesapsız bir karşılık vermişti." (Fatır Sûresi/34) şeklinde zikredilen ayetlerde de görüldüğü gibi Allah, kendi dinine yardım edene yardım eder ve onu afetlerden, hüzünden ve kederden muhafaza eder. O, kimsesizlerin ve yaşlıların yardımına koşandır. Allah, hiçbir yardımcıya, ortağa ihtiyaç duymadan kullarına yardım edendir. O, kullarının açık ve gizli neler yaptığını bilen olduğu için günahkâr kullarının iyiliğini umduğu yegâne kapıdır:

Nasîrâ yardım eyle dîne avn iden kişiye sen

Dahi hıfz it kamu âfât u ahzân u kederlerden (G. 576/1)

Ey **Mugîs** ü abd-i bî-kes-i Hâlik Perverdigâr

İsterem senden inâyet çün olmuşam pîr huvâr (G. 691/1)

Bi-şerîk ü bi-nazîr ü bi-vezîrsin Vâhidâ

Yok mu'iniñ sen **Mu'însiñ** dilerem, senden meded (G. 163/2)

Zenbim ile toldı cihân saña ayân zâhir nihân

Ey lutfi bî-had **Müste'ân** cürmim ile geldim saña (G. 84/6)

Hâdî (Yol gösteren, murada erdiren)

Allah, kendi yoluna girip çaba gösterene yol gösterendir:

Bu yola girdi Kuddûsî çalışdı zikre hâlince

Hidâyet eyledi **Hâdî** yolu bilmez iken aña (G. 117/5)

e) **Allah'ın İlim Sıfatı ile İlgili İsimleri:** Alîm, Latîf, Habîr, Semî', Basîr, Karîb, Hafîz, Rakîb, Vekîl vb.

Alîm (Hakkıyla bilen), **Habîr** (Her şeyin içyüzünden haberdar olan), **Semî'** (İşiten), **Basîr** (Gören), **Latîf** (Yaratılmışların ihtiyacını en ince noktasına kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan) **Karîb** (Yakın olan) **Hafîz** (Koruyup gözetken ve dengede tutan) **Rakîb** (Gözetleyip kontrol eden), **Vekîl** (Güvenilip dayanılan).

Allah, kullarının her halini bilen, yaptıklarından haberdar olandır. Her şeye gücü yeten Allah, gören ve işitendir. Kullarının ihtiyaçlarını bilip onlara cevap verdiği için O'ndan yardım istenir. Kul, ne isteyecekse Allah'tan istemelidir; çünkü O, çok cömerttir ve kullarına çok yakındır. Kullarını koruyan ve gözetleyip kontrol eden yegâne dost ve dayanak Allah'tır.

Bilürsin hâlimi sen hoş **Alîmâ**

Yaşım seksân bana rahm it Rahîmâ (G. 43/1)

Aña Kuddûsî-yi miskin tevekkül eyleyüp dir kim

Benim ahvâlimi bilür **Habîrim** hem **Alîmim** var (G. 688/5)

Alîmdir hem **Basîr**dir hem kamu şey'e Kadîrdir hem

Semî'dir hem işidir ol nidâyı eyle istiğfâr (G. 663/3)

Lutf u rıfk it men kuluña ey **Latîf**

Pir ü haste olmuşam cismim nahîf (G. 198/1)

İste Hakdan her ne ki lâzım olur ise anı

Ol **Karîb**dür hem Semî'dür hem Mücîbdür hem Ganî (G. 308/1)

Sensin Gafûr dahi Rahîm sensin Ra'ûf Rahmân Halîm

Sensin **Hafîz** sensin Kerîm hıfz it beni sen dâ'imâ (G. 90/5)

Geldi kış gice tavîldür berd şedîd az uyku hem

Yok celîsim senden özge Mu'în ü yâ **Rakîb** (G. 144/4)

Tevekkül hırfetim bilmem ne sebeb

Sañadur i'timâdım çün **Vekîlâ** (G. 43/5)

f) Allah'ın Ululuk Bildiren İsimleri: Azîm, Mecîd, Kuddûs, Celîl vb.

Azîm (Zatının ve sıfatlarının mahiyeti anlaşılamayacak kadar ulu), **Mecîd** (Şanlı, şerefli), **Kuddûs** (Her eksiklikten münezze), **Celîl** (Azamet sahibi).

“Göklerde olanlar da yerde olanlar da mutlak otorite sahibi mukaddes, her işinde mükemmel ve her hükmünde tam isabet sahibi Allah için hareket ederler.” (Cuma Sûresi/1) âyette de belirtildiği gibi bütün mahlûkatı güç ve kudretiyle yaratan âlemleri Rabb’i olan Allah yücedir. Kulun ne kadar günahı olsa da şan ve şeref sahibi olan Allah’tan ümit kesilmemelidir. Azamet sahibi olan Allah, bütün noksan sıfatlardan münezzehtir.

Cümle mahlûkâtı havl ü kuvvetiyle var iden

Rabb ü Hallâk u **Azîm** u Muktedirdür o1 Hudâ (G. 121/2)

Kuddûsiyâ kesme ümîd olursa da suçun mezîd

Şâhım Gafûrdur hem **Mecîd** dir kulumuñ Mevlâsıyam (G. 436/7)

Mukaddessin münezzehsin müberrâsın uyûbdan sen

Menim aybımsa bî-had bî-hisâbdır sorma **Kuddûsâ** (G. 108/4)

Sen halk-ı cihânı Münşî Rezzâk u **Celîlsin**

Men abd-i zelil erzel-i nâs dûn u hakîrem (G. 451/2)

g) Allah'ın Kudret Sıfatıyla İlgili İsimleri: Kâdir, Muktedir, Müntakim, Cebbâr, Melîk, Mâlikü'l-mülk, Şeh, Sultân, Pâdişâh vb.

Kadîr/Muktedir (Her şeye gücü yeten, kudretli)

Ayıp ve kusur kul içindir; her şeye gücü yeten Allah’a yaraşan ise kullarını bağışlayıp affetmesidir:

Kudretiñ var gerçi her şey'e velâkin ey **Kâdir**

Saña lâyıq afv u gufrân bizlere ayb u kusûr (G. 777/1)

Her bir günü biñ yıl imiş ol günleriñ işit ahi

Kâdir Kavî hem **Muktedir** affa olur güç iş yesîr (G. 769/8)

Müntakim (Suçluları cezalandıran)

“Kendisine Rabb’inin mesajları aktarıldığında onlara sırtını dönenen daha zalim kim olabilir? (Bu şekilde) günaha batmış olanlardan öcümüzü mutlaka alacağız.” (Secde Sûresi/22) ayette de belirtildiği üzere Allah’ın bir ismi de Müntakim’dir. İnsanlara sürekli eziyet edenler, suçluları cezalandıracak olan Allah’a şikâyet edilir:

Ey Azîz ü **Müntakim** men eylerem şekvâ saña

Şol kişilerden ki dâ'im işleri nâsa cefâ (G. 22/1)

Cebbâr (İradesini her durumda yürüten, yaratılmışların halini iyileştiren)

Yaratılıştaki sırlara doğrulukla bakılınca varlığı sürekli tamir edip onaran Allah'ın sanatı görülecektir.

Gör ne yaratmış Hudâ sıdk ile esrâra bak

Aç göziñi sâlikâ san'at-ı **Cebbâra** bak (G. 332/1)

Melîk (Görünen ve görünmeyen âlemlerin sahibi), **Mâlikü'l-mülk** (Mülkün sahibi)

Görünen, görünmeyen her şeyi yaratan yüce Allah, mülkün tek sahibidir; O'na ortak koşulmaz. Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan Allah, kendisine inanan kullarının yardımcısıdır:

Ey bu mahlûkâtı halk iden **Melîk-i Zü'l-Celâl**

Mülk seniñ ancak saña mahlûk şerik olmak muhâl (G. 381/1)

İtmişem îmân saña tevfiķiñ ile ey Ahad

Hâlıkü'l-halk **Mâlikü'l-mülksin** dahi Ferd u Samed (G. 163/1)

Şeh/Pâdişâh/Sultân

Kuddûsî, özellikle “şeh, pâdişâh, sultân” göstergelerini Allah'ın kudret/hükümranlık ifade eden isimlerine telmihte bulunmak için kullanmıştır. Bu kavramlarla Allah'ın büyüklüğü, cömertliği, anlatılırken insanın da küçüklüğü, kulluğu, acizliği, her an O'na muhtaç olduğu vurgulanmıştır.

Cân u dilden sevmişem ben ey **Şeh-i hûbân** seni

Ârzûlar âşüfte gönüm her zamân her ân seni (G. 319/1)

Mâsivâdan nefret idüben saña geldim bugün

Çünkü buldum sâhib-i cüd u atâ **Sultân** seni (G. 319/2)

Çün menem bir **Pâdişâhıñ** bende-i ednâcığı

Dir kulum yirmez sever men pür uyûb kocacığı (G. 240/1)

h) Allah'ın Hesap, Hüküm ve Adaletle İlgili İsimleri: Hakîm, Hakem, Hasîb, Fettâh vb.

Hakîm (Bütün emirleri ve işleri yerli yerinde olan)

Kul, ibadetinden ve takvasından dolayı gururlanır ve bunu gönlüne perde yaparsa her işi yerli yerinde olan Allah, ona derin bir kavrayış yeteneği vermez:

Bu zühd ü tâ'at ü takvâ kerâmet perde gönülde

Gurûr idersen anlara **Hakîm** saña hikem virmez (G. 920/2)

Hakem (Son hükmü veren)

İnsanın ameli ne kadar çok olsa da son hükmü veren Allah'ın bağışlaması her şeyden önce gelir:

Her ne mikdâr-ı amel itsem dahi yine senin

Rahmeti indimde ercâdır kamudan ey **Hakem** (G. 441/7)

Hasîb (Kullarına yeten, onları hesaba çeken)

Kullarına yeten Allah, çaresiz kalanlara merhamet edip onlara ferahlık verendir:

Rahm ü re'fet it baña çün olmuşam muztar bu gün

Eyle tefrîc kürbemi sen yâ Halim ü yâ **Hasîb** (G. 144/2)

Fettâh (İyilik kapılarını açan, hakemlik yapan)

“En güzel isimler Allah'a mahsustur. O'na o isimlerle dua ediniz.” (A'râf Sûresi/180) ayetinde işaret edildiği üzere güzel isimleri zikredilerek tüm kapalı kapıları açan Cenab-ı Hak'tan yardım istenir:

Bu Kuddûsî za'ife kuvvet-i kudsiyye ihsân it

Seniñ adıñ-durur Vehhâb u **Fettâh** u Ganî yâ Rab (G. 129/5)

Kuddûsî, şiirlerinde dua ederken âdeta zikreden bir derviş gibi bazen Allah'ın isimlerini arka arkaya sıralar bazen de isimleri redif olarak kullanır. Bu tür kullanımlar şiirde anlamı pekiştirdiği gibi ses açısından bir uyum ortaya çıkardığı için ahengi temin eden bir unsur olur:

Yâ Selâm u yâ Vedûd u yâ Ra'ûf u yâ Rahîm

Yâ Şekûr u yâ Sabûr u yâ Gafûr u yâ Halîm
Yâ Celîl ü yâ Hasîb ü yâ Hamîd ü yâ Mucîd
Yâ Azîz ü yâ Mu'izz ü yâ Alî ü yâ Azîm
Yâ Basîr ü yâ Karîb ü yâ Mücîb ü yâ Velî
Yâ Ganî vü yâ Mukît ü yâ Cevâd ü yâ Kerîm
Yâ Kadîr ü yâ Kavî vü yâ Vekîl ü yâ Nasîr
Yâ Rakîb ü yâ Alî vü yâ Semî' ü yâ Alîm (G. 487/1-4)

Bilürsin hâlimi sen hoş Alîmâ
Yaşım seksân baña rahm it Rahîmâ
Kocayub olmuşam bi- çâre zîrâ
Meded senden olur ancak Nasîrâ
Sen eyle âfiyet hem kuvvet ihsân
Perişân itme dâreynde Halîlâ
Nahîfem sabra yokdur tâkatim hîç
Baña rıfk-ı telattuf it Lâtîfâ
Tevekkül hırfetim bilmem ne sebeb
Sañadur i'timâdım çün Vekîlâ
Eğer dirseñ ki sen de itme isyân
Diremki mağfîret eyle Gafûrâ
Ümîd kesmez bu Kuddûsî güneh-kâr
Kabil it sen du'âsını Mücîbâ (G. 43)

Geliñ diyelim ey yârân siziñle biz hemân Allah

İde rahm eyleyüb ihsân bu firkatde emân Allah
Kapusında vezîri yok mu'în ü dest-gîri yok
Ahaddür hiç nazîri yok Ganî vü Müste'ân Allah
Meniden halk ider insân virir ol suya cism ü cân
Kimisine virüb imân kimin şirkde koyan Allah
Tuyar kuluñ recâsını kabûl eyler du'âsını
Virir dertler devâsını tabîb-i mihrîbân Allah
Günâhlarımıza bakmaz virir ni'met başa kakmaz
Hacâlet nârına yakmaz ider aybı nihân Allah
Kamunîñ rızkını viren soñında mahşere diren
Kimin cennâta irgüren kimin oda salan Allah
Hudâvendâ ne kılalım rızâñı nice bulalım
Seni bildir ki bilelim bize eyle ayân Allah
Bu Kuddûsîdür aylakcı ki sâ'illik işi güci
Seni senden olub râci bulam dir rây-gân Allah (G. 209)

SONUÇ

Esmâ-i Hüsnâ Allah'ı bilmek ve anlamak için yine Allah tarafından insan idrakine sunulmuş bir imkândır. Her bir isim, sınırlı olan insanın bilinç dünyası için esrarlı bir varlık olan Allah'ı tanımada bir kapı açmaktadır. Kul, Allah'a nasıl hitap edeceğini, Allah'tan nasıl isteyeceğini, Allah'a nasıl yalvarıp yakaracağını da Esmâ-i Hüsnâ ile öğrenir. İslâm inanç, düşünce ve kültürünün ayrılmaz bir parçası olan Esmâ-i Hüsnâ özellikle mutasavvıf şairlerin şiirlerinde geniş bir yer bulmuştur. Mutasavvıf bir şair olan Kuddûsî, şiirlerinde hem Esmâ-i Hüsnâ kapsamındaki hem de bu isimler dışında Allah'a nispet edilen isim ve sıfatlar çokça kullanarak Allah'ı anlatmaya, algılatmaya çalışmıştır.

Kuddûsî, şiirlerinde Allah'ı tanımayan, tapınma duygusunu tatmin etmeyen bir gönlün mutluluk ve dinginlik adına çok şey kaybedeceğini, Allah'ın adlarının hayatın her alanında insanın önüne çıkan kapalı kapıları ardına kadar açan muhteşem ve mükemmel bir anahtar olduğunu ortaya koyar. Divandaki şiirler

incelendiğinde Allah'ın zâtı, yaratması, kudreti, ilmi, hüküm sahibi olmasıyla ilgili isimlerinin yanında rahmeti, şefkati, esirgeyici ve bağışlayıcı olması, rızık vericiliğiyle ilgili isimlerinin daha çok kullanıldığı görülür. Esmâ-i Hüsnâ, sıkıntılı ve zor durumlarda sığınılacak emin bir limandır. İnsan, darda kaldığında “Fettâh” ismi; hastalanıp yaşlandığında “Rahmân ve Rahîm ismi”; günah işleyip pişman olduğunda “Gaffâr, Tevvâb, Settâr” ismi imdada yetişir. İnsan aç kalır, derdini açtığı kimseler derman olmaz o an “Rezzâk” ismi duasına anahtar olur. Esmâ-i Hüsnâ'nın yoğun bir şekilde kullanması, Kuddûsî'nin şiirlerinin karakteristik bir özelliği olmuştur.

KAYNAKÇA

- Alıcı, L. ve Gedik, S. (2018). Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî ve İcâzetnâme-i Kuddûsî adlı eseri. *International Journal of Language Academy*, 6 (1), 220-235.
- Doğan, A. (2013). *Kuddûsî divanı*. Akçağ Yayınları.
- Ergun, P. (2015). *Ahmed Kuddusi, Türk edebiyatı isimler sözlüğü*. www.turkedebiyatisimlersonzlugu.com
- Gürer, D. (2014). Mevlâna'nın eserlerinde Esmâ-i Hüsnâ. *Marife*, 179-198.
- İslâmoğlu, M. (2014). *Kur'an'a göre Esmâ-i Hüsnâ*. C. 1, Düşün Yayıncılık.
- Topaloğlu, B. (1995). *Esmâ-i Hüsnâ. DİA*, 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şahin, A. (2001). Edebî bir tür olarak klasik edebiyatımızda Esmâ-i Hüsnâlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16, 49-57.
- Ulutürk, V. (1985). *Kuran-ı Kerim Allah'ı nasıl tanıtıyor?* Işık Akademi Yayınları.